
POUZDANOST PROGNOZA NA TRŽIŠTIMA RADA SA VISOKOM NEZAPOSLENOŠĆU

Kosovka Ognjenović¹

Apstrakt

U radu se analizira metodološki okvir koji se primenjuje za predviđanje trendova na tržištima rada Evropske unije i Srbije i prikazuju ključni rezultati korišćene metodologije. Osnovni nalazi ove analize pokazuju da su razvijene zemlje, odnosno zemlje sa niskim stopama nezaposlenosti, dugi niz decenija unazad razvijale i unapređivale sopstvene sisteme za anticipiranje potreba tržišta rada. Svaki dobro razvijen sistem upotpunjen je pokazateljima preciznosti prognoza. Prognoze su neizostavni element planiranja politika obrazovanja i zapošljavanja u tim zemljama. Indikativni nalaz ove analize jeste da Srbiji tek predstoji razvijanje potpunijeg sistema za praćenje trendova na tržištu rada. Metodološki pristup za praćenje potreba tržišta rada koji se sada primenjuje daje korisne informacije samo za kreiranje kratkoročnih mera aktivne politike zapošljavanja i u izvesnoj meri ažurira sistem pružanja obuka Nacionalne službe za zapošljavanje. Sistem prognoza koji bi vodio ka ublažavanju dugoročne nezaposlenosti morao bi da se zasniva na efikasnijim mehanizmima prevazilaženja nesklada u ponudi i potraži kvalifikacija i veština.

Ključne reči: *(dugoročna) nezaposlenost, potražnja, prognoze, tržište rada, veštine, zanimanja, zapošljavanje.*

UVOD

U radu se analizira metodološki okvir koji se primenjuje za predviđanje trendova na tržištima rada Evropske unije i Srbije i prikazuju ključni rezultati korišćene me-

¹ dr Kosovka Ognjenović, istraživač saradnik, Institut ekonomskih nauka, Beograd, e-mail: kosovka.ognjenovic@ien.bg.ac.rs

todologije (Willson, 2008; Cedefop, 2010, 2016; Bakens i dr., 2018; Vasić i dr. 2011). Osnovni nalazi ove analize potvrđuju da razvijene zemlje (tj. zemlje sa niskim stopama nezaposlenosti) dugi niz godina razvijaju sopstvene sisteme za anticipiranje potreba tržišta rada. Upravo, razvijene zemlje su uspele da visoke stope nezaposlenosti drže pod kontrolom reformama svojih tržišta rada (Belot i van Ours, 2004), i to ne samo evropske, već i druge zemlje koje su nastojale da podrže razvoj perspektivnih ekonomskih sektora ponudom radne snage neophodnih veština (Green i dr., 1999) i obezbede veću prilagodljivost sistema obrazovanja i obuka brzim promenama (Neugart i Schömann, 2002). Studije za Srbiju i susedne zemlje pokazale su da postoji značajan deficit u veštinama koje su neophodne za unapređenje šansi zapošljavanja lica određenih zanimanja, kao i da je izražena stalna potreba za intervencijama pružanja obuka (Bejaković i Mrnjavac, 2014; Ognjenović, 2018b).

Stopa nezaposlenosti na nivou Unije manje je volatilna nego u Srbiji, iako je, prema ključnim pokazateljima tržišta rada, Srbija bliska nekim novim članicama Unije, kao što su Rumunija, Bugarska, Estonija i Letonija, ali i starim, poput Grčke i Španije sa najvišim stopama nezaposlenosti. Sve članice Evropske unije su deo projekta prognoza na evropskom tržištu rada koje sprovodi Evropski centar za razvoj stručnih obuka. Aktuelni metodološki pristup kombinuje makroekonomske sa projekcijama zaposlenosti. Svrha ovih prognoza jeste da, u uslovima brzog tehnološkog razvoja, na globalnom i regionalnim tržištima rada budu dostupne informacije koje će omogućiti bolje razumevanje nastajućih promena u zahtevima za kvalifikacijama i veštinama. Osnovno pitanje jeste kako da se efikasno izađe u susret potražnji za stručnom radnom snagom. Drugim rečima, cilj ovih prognoza jeste da se izbegne rastući nesklad, u potražnji, s jedne strane, i ponudi kvalifikacija učesnika na tržištu rada, bilo da su to nezaposlena lica ili lica koja izlaze iz obrazovnog sistema, s druge strane. Stoga su za prognoze kretanja na tržištu rada podjednako zainteresovani kreatori relevantnih politika, poslodavci, sindikati, ali i pojedinci.

Sopstvene sisteme za anticipiranje promena u ponudi i potražnji, kojim su obuhvaćene perspektive pojedinih zanimanja, nivoa obrazovanja i veština, najpre su razvile razvijene zemlje Evropske unije, poput Velike Britanije, Holandije, Nemačke, Francuske i Austrije. Srbija, kao i ostale zemlje regiona, nema razvijen sofisticirani sistem za praćenje i anticipiranje budućih potreba tržišta rada, već se promene u trendovima prate na bazi anketa kreiranih za poslodavce (Bartlett, 2013). Sistem za anticipiranje budućih potreba oslanja se samo na kratkoročne perspektive (tj. identifikuje očekivanja za period od jedne godine) i jednostran je, u smislu da su najčešće izostavljene informacije o ponudi koju formiraju lica koja izlaze iz

obrazovnog sistema. Međutim, kombinovanje podataka koji su raspoloživi u informacionom sistemu tržišta rada i sistemima ostalih relevantnih institucija, omogućilo bi da se prognoze formiraju i za duži vremenski period.

U nastavku rada se analiziraju ključni trendovi na tržištu rada Srbije i daje okvir zvaničnih makroekonomskih projekcija. Potom se daje komparativna analiza metodoloških pristupa za prognoziranje potreba na evropskom i srpskom tržištu rada. Izdvajaju se osnovni rezultati projekcija i upoređuje struktura kretanja zaposlenosti prema osnovnim grupama zanimanja i nivou obrazovanja. U poslednjem delu rada su dati zaključci analize.

TRŽIŠTE RADA I OSNOVNI EKONOMSKI POKAZATELJI

Tržište rada Srbije pokazuje slične tendencije kao i ostala regionalna tržišta (WorldBank/WIIW, 2018). Opterećeno je dugoročnom nezaposlenošću i posebnom osetljivošću određenih grupa učesnika na tržištu tada, naročito u pogledu ekonomske aktivnosti, veština koje doprinose većoj zapošljivosti i mogućnosti prelaza na bolje plaćene poslove koji zahtevaju unapređene kvalifikacije (Bartlett, 2013). Dakle, i pored činjenice da se broj nezaposlenih permanentno smanjuje,² tržište rada u Srbiji i dalje odlikuje visoka (strukturna) nezaposlenost. Na primer, u odnosu na susedne zemlje, sa stopom nezaposlenosti od 15,3% u 2016. godini, Srbija je bila bolje pozicionirana od Bosne i Hercegovine (25,4%), Crne Gore (17,7%) i Makedonije (23,7%), ali ne i od novih članica Evropske unije (WorldBank/WIIW, 2018). Ove tendencije, u izvesnoj meri, uklapaju se u opšte makroekonomske trendove.

Imajući u vidu kretanja nacionalne ekonomije u narednom periodu, Vlada Republike Srbije (2018b) bazira svoje pretpostavke o ostvarivanju projekcija osnovnih makroekonomskih pokazatelja, prikazanih u tabeli 1, na očekivanjima da će se dostignuta fiskalna stabilnost održati i tokom perioda na koji se projekcije odnose, da će se nastaviti sa restrukturiranjem privrednih subjekata, da će se održati kontinuitet unapređenja institucionalnog okruženja i poslovne klime, dati podrška industrijskom razvoju i nastaviti put evropskih integracija. Očekuje se da će bruto

² Broj nezaposlenih starijih od 15 godina smanjen je sa 615 hiljada u 2010. godini na 489 hiljada u 2016. godini, pri stopama nezaposlenosti od 19,5% i 15,3%, respektivno (WorldBank/WIIW, 2018, str. 90).

domaći proizvod (BDP), nakon 2017. godine,³ realno rasti po višim stopama koje bi do 2020. godine trebalo da dostignu 4%. Kretanje inflacije bi trebalo da bude stabilno. Ove projekcije su usklađene sa očekivanim trendovima za Srbiju koje objavljuje Međunarodni monetarni fond u ekonomskom pregledu svetskih ekonomija. Prema ovim projekcijama saldo tekućeg računa bi 2019. godine mogao da iznosi -4,1%, a zatim bi u narednom periodu bio ispod -4%. U 2017. godini, stopa nezaposlenosti prema Anketi o radnoj snazi (ARS) iznosila je 13,5%, što je iznad očekivanja koja su bila predviđena makroekonomskim okvirom. Prema tim tendencijama očekuje se da će stopa nezaposlenosti krajem ove dekade iznositi oko 8%, tj. da će se vratiti na nivo na kojem se nalazila pre ekonomske krize (Vlada Republike Srbije, 2018a). Međutim, projekcije Međunarodnog monetarnog fonda su više konzervativne u pogledu kretanja stope nezaposlenosti, predviđajući da će se u narednom dvogodišnjem periodu nezaposlenost kretati na nivou od oko 14% (IMF, 2018).

Tabela 1. Projekcije osnovnih makroekonomskih kretanja

Indikator	2017 ¹	2018 ²	2019 ²	2020 ²
Stopa realnog rasta BDP	2,0	3,5	3,5	4,0
Inflacija	3,0	2,7	2,8	3,0
Stopa nezaposlenosti	13,5

Izvor: Vlada Republike Srbije (2018b), str. 17.

¹ Stvarni podaci.

² Projekcija.

Pored činjenice da je ekonomska aktivnost žena (46,3%) značajno niža od aktivnosti muškaraca (62,2%), vidljiv je i jaz u stopama nezaposlenosti pripadnika ove dve grupe učesnika na tržištu rada. U periodu od 2014. do 2017. godine stopa nezaposlenosti muškaraca je smanjena za 5,8, a žena za 6,1 procentnih poena (tabela 2). Slično tome, muškarci na tržištu rada Srbije brže napuštaju status dugoročno nezaposlenih lica u odnosu na žene. Međutim, kada se Srbija uporedi sa susjednim zemljama, podaci za 2016. godinu pokazuju da je Srbija sa stopom dugoročne nezaposlenosti od 9,9%, bila u lošijoj poziciji samo od Hrvatske (6,7%), ali ne i od

³ Postoje i druge studije koje ukazuju na to da je rast BDP-a Srbije u periodu od 2012. do 2017. godine značajno zaostajao u odnosu na prosek zemalja centralne i istočne Evrope, kao i da postoji značajna diskrepanca u kretanju BDP-a i pokazatelja na bazi kojih se prati zaposlenost na tržištu rada Srbije (Petrović i dr., 2018).

Deo II. Posebna pitanja ekonomije

Bosne i Hercegovine (21,6%), Makedonije (19,2%) i Crne Gore (13,4%) (WorldBank/WIIW, 2018).

Tabela 2. Stopa nezaposlenosti u Srbiji (15 i više godina), 2014-2017.

Indikator	2014			2017		
	Svi	Muškarci	Žene	Svi	Muškarci	Žene
Stopa nezaposlenosti, %	19,4	18,7	20,4	13,5	12,8	14,3
Stopa kratkoročne nezaposlenosti, %	6,4	6,3	6,5	5,3	5,0	5,8
Stopa dugoročne nezaposlenosti, %	13,0	12,4	13,9	8,2	7,9	8,5

Izvor: RZS, ARS 2014. i 2017.

Nepovoljni izgledi na tržištu rada karakteristični su za mlade ljude, ne samo u Srbiji, već i u ostalim evropskim zemljama. Međutim, u pogledu uslova koji se stvaraju na tržištu rada Srbije, proteklih godina donete su brojne mere koje bi trebalo da omoguće funkcionalno profesionalno savetovanje, podršku pri izboru karijere i sticanje neophodnog iskustva, a sa ciljem da se podstakne brže zapošljavanje mladih (Pavlović i dr., 2017). Komparativna analiza na nivou zemalja Evropske unije pokazuje da je položaj mladih na tržištu rada naročito osetljiv u zemljama sa niskim rastom BDP-a i izraženim javnim dugom (Tomić, 2018). Pokazatelji nezaposlenosti mladih u Srbiji koji su prikazani u tabeli 3, u značajnoj meri odstupaju na više u odnosu na pokazatelje za ukupno aktivno stanovništvo (videti tabelu 2). Međutim, pozitivni pomaci proizlaze iz činjenice da, iako visoke, obe stope nezaposlenosti (ukupna i dugoročna) blago opadaju tokom analiziranog perioda.⁴

Tabela 3. Stopa nezaposlenosti mladih (15-29 godina)

Indikator	2014	2015	2016
Stopa nezaposlenosti, %	37,8	34,9	29,8
Stopa dugoročne nezaposlenosti, %	21,1	18,9	14,5

Izvor: RZS, ARS 2014-2016. i Vlada Republike Srbije (2018a), str. 117.

⁴ Vredno je pomenuti da su demografski trendovi naročito osetljivi kada se posmatra populacija mladih. Tako je ukupna populacija mladih 15-29 godina starosti smanjena sa 1273,2 hiljada u 2014. na 1197,1 hiljada u 2016. godini, dok je broj aktivnih mladih u ovom starosnom intervalu smanjen za 2,5% (RZS, ARS 2014-2016. godina).

Podaci u tabeli 4 pokazuju da je na tržištu rada Srbije prisutna značajna fluktuacija radne snage, kao i da postoji stabilan priliv lica koja prvi put traže zaposlenje. Njihov udeo u ukupnoj nezaposlenosti iznosi jednu trećinu. Kretanje broja nezaposlenih lica prijavljenih na evidenciju Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZ) takođe ukazuje na trend pada nezaposlenosti. Istovremeno se smanjuje i broj novoprijavljenih lica, pri čemu se udeo lica koja ranije nisu bila zaposlena smanjuje, ali se povećava udeo lica koja menjaju posao. Ova tabela ne može da odgovori na pitanje koji su uzroci ovakvih tendencija, ali sigurno može da ukaže na to da je reč o teže zapošljivim licima kod kojih bi unapređene kvalifikacije pomogle da brže izađu iz stanja nezaposlenosti.

Tabela 4. Kretanje broja nezaposlenih, novoprijavljenih i lica koja prvi put traže zaposlenje, 2014-2017.

Kretanje broja nezaposlenih	2014	2015	2016	2017
Ukupno nezaposleni, u 000	741,9	724,1	700,1	618,8
Novoprijavljeni, u 000	400,5	39,4	39,2	33,9
Prvi put traže zaposlenje, %	30,9	30,1	29,5	26,7
Bili zaposleni, %	69,1	69,9	70,5	73,3
Prvi put traže zaposlenje od ukupno nezaposlenih, %	34,5	33,9	33,2	33,0

Izvor: NSZ, Mesečni statistički bilten, različiti brojevi.

Lica sa srednjim obrazovanjem (koje uključuje i opšte i stručno) spadaju u kategoriju registrovanih lica kod NSZ sa najbržim smanjenjem nezaposlenosti, a u grupi lica sa niskim obrazovanjem (ili bez završene škole) zabeležen je najsporiji pad nezaposlenosti (videti tabelu 5).

Tabela 5. Kretanje broja nezaposlenih, novoprijavljenih i lica koja prvi put traže zaposlenje, prema nivou obrazovanja

Kretanje broja nezaposlenih	2014			2017		
	Nizak	Srednji	Visok	Nizak	Srednji	Visok
Ukupno nezaposleni, u 000	233,4	398,2	110,3	204,7	319,7	94,4
Novoprijavljeni, u 000	10,9	22,0	7,2	9,2	18,3	6,4
Prvi put traže zaposlenje, %	39,1	25,7	34,3	37,9	20,7	27,7
Bili zaposleni, %	60,9	74,3	65,7	62,1	79,3	72,3
Prvi put traže zaposlenje od ukupno nezaposlenih, %	43,6	29,2	34,6	44,5	26,6	29,6

Izvor: NSZ, Mesečni statistički bilten, različiti brojevi.

Broj registrovanih nezaposlenih lica sa visokim obrazovanjem smanjen je 2017. godine za 14,4% u odnosu na 2014. Međutim, najveći broj novoprijavljenih lica većinom se odnosi na lica sa srednjim i nižim nivoima obrazovanja. Među licima koja prvi put traže zaposlenje najmanji je udeo lica sa srednjim obrazovanjem, dok, s druge strane, ova kategorija nezaposlenih prednjači u grupi lica koja su već bila zaposlena. Od ukupno nezaposlenih lica sa visokim obrazovanjem, samo ih 29,6% prvi put ulaze na tržište rada. Stopa tražilaca prvog zaposlenja je najviša među licima sa niskim stepenom obrazovanja, potvrđujući činjenicu da im nedostaju potrebne veštine koje bi unapredile njihovu zapošljivost.

METODOLOŠKI OKVIR PROGNOZA NA TRŽIŠTU RADA

Relevantna iskustva razvijenih evropskih zemalja

Pristup prognozama na tržištu rada, bilo da je reč o budućim trendovima zaposlenosti prema grupama zanimanja i nivou obrazovanja ili potrebama poslodavaca i zaposlenih za obukama, zavisi od mnoštva faktora. Brojne su studije koje daju komparativne preglede metodoloških pristupa po zemljama (videti npr. Willson, 2008; Bakens i dr., 2013), međutim, u svim studijama stepen razvijenosti metodologije koja se primenjuje za predviđanje budućih potreba na tržištu rada zavisi od nekoliko činilaca:

- (i) Stepenu razvijenosti statističkog sistema praćenja kretanja na tržištu rada (podaci registara državnih službi koje pojedinačno ili u razmeni sa drugim službama raspolazu relevantnim informacijama, podaci anketa i sl.);
- (ii) Nivoa podrške koju takve aktivnosti dobijaju od relevantnih učesnika zainteresovanih za buduće potrebe tržišta rada (državne institucije koje se bave pitanjima zapošljavanja i obrazovanja, poslodavci, sindikati, pojedinci i drugi socijalni partneri);
- (iii) Sredstava koja su na raspolaganju za podizanje statističke i kadrovske infrastrukture, uključujući opremu i analitičke kapacitete;
- (iv) Dužine vremenskog perioda tokom kojeg se prognoze na tržištu rada implementiraju, kao i drugih relevantnih činilaca.

Imajući ovo u vidu, često se traži balans između kvantitativnog i kvalitativnog pristupa prognozama budućih potreba tržišta rada. Willson (2008, str. 3) se, u svom osvrtu na različite metodologije, fokusira na sledeće grupe pojedinačnih pristupa:

- (i) Projekcije bazirane na kvantitativnim metodama sa razvijenim nacionalnim prognostičkim modelima;

- (ii) Ankete poslodavaca, ali i drugih relevantnih učesnika na tržištu rada (npr. zaposlenih) na bazi kojih se prikupljaju podaci (informacije koje se mogu izraziti opservacijama), zatim diskusije u fokus grupama, na okruglim stolovima, kao i drugi slični Delphi metodi kojima je cilj da se postigne konsenzus oko diskutovanih pitanja (više se odnosi na kvalitativni pristup obrađivanja prikupljenih informacija);
- (iii) Sektorske studije ili studije na bazi kojih se žele prikupiti informacije o specifičnim zanimanjima, koje se obično sprovode *ad hoc*, a sadrže elemente prethodna dva opisana pristupa;
- (iv) Kvalitativni metodi koji se baziraju na prikupljanju informacija (stavova) relevantnih stručnjaka i sprovode se kroz pojedinačne razgovore sa odabranim pojedincima.

Od svih pomenutih metoda, na tržištu rada Srbije je razvijen anketni pristup prikupljanja relevantnih informacija kroz ispitivanje poslodavaca (privatnog sektora) o njihovim potrebama za zanimanjima, kvalifikacijama i veštinama u okviru jednogodišnjeg intervala. Postoje i primeri *ad hoc* studija kojima je bio cilj da se ispitaju kratkoročne potrebe u okviru određenih sektora. Ovi primeri će biti diskutovani u narednoj sekciji.

Sveobuhvatan i najrelevantniji pristup prognoziranju potreba tržišta rada u zemljama Evropske unije i šire⁵, jeste metodološki pristup koji je usvojio Evropski centar za razvoj stručnih obuka. Ova metodologija kombinuje makroekonomski pan-evropski model prognoza razvijen od strane Kembridž ekonometrije sa projekcijama zaposlenosti koje radi Institut za istraživanja u oblasti zapošljavanja iz Vorvika u Velikoj Britaniji. Projekcije obuhvataju osnovna demografska kretanja, trendove zaposlenosti prema ekonomskom sektoru, zanimanju i nivou obrazovanja i mogućnosti kreiranja novih poslova u desetogodišnjem periodu (Cedefop, 2010, 2016). Sve članice Evropske unije participiraju u ovom sveobuhvatnom projektu, tako da će se u nekom od narednih ciklusa uključiti i Srbija, kao i druge zemlje koje se nalaze u procesu pristupanja Evropskoj uniji.

Pored sveobuhvatnog koncepta prognoziranja potreba evropskog tržišta rada, neke od zemalja razvijale su i sopstvene modele prognoza, od kojih se posebno izdvajaju Velika Britanija, Holandija, Nemačka, Francuska, Austrija, Finska i Irska. Ove zemlje su svoje metodološke pristupe razvijale dugi niz godina, a poslužile su

⁵ Pored EU-28 projekcije obuhvataju i tri zemlje izvan Evropske unije, Island, Norvešku i Švajcarsku.

kao primeri nekim od bivših tranzicionih zemalja da unaprede sistem prognoza. Vredno je pomenuti Češku Republiku koja takođe ima razvijen sopstveni sistem za praćenje budućih trendova na tržištu rada i promena u zahtevima za kvalifikacijama i veštinama (Willson, 2008). Istraživački centar za obrazovanje i tržište rada iz Mastrihta dugi niz godina se bavi projekcijama potreba za obrazovanjem i zanimanjima na holandskom tržištu rada, ali isto tako svoja iskustva i *know how* prenosi i pojedinačnim zemljama (Bakens i dr. 2018). Takođe, vredno je istaći da u slučaju izbora metodološkog koncepta za prognoziranje na nivou nacionalnih ekonomija (tj. pojedinačnih zemalja), sve češće prevladava stav da postoji nepoverenje u rezultate samo kvantitativnih metoda (koji često bivaju neprecizni, naročito kada se radi o dužem vremenskom horizontu predviđanja i zahtevaju ažuriranje rezultata tokom perioda na koji se projekcije odnose), te se stoga preporučuje kombinovanje kvantitativnih sa kvalitativnim pristupom (Alpaydin, 2015). Dakle, iz pregleda prakse koja je prisutna u evropskim zemljama izvlači se zaključak da je, usled težnje ka standardizaciji kvalifikacija i potreba za veštinama koje dobijaju dimenziju globalnog problema, za svaku zemlju ponaosob bitno da učestvuje u zajedničkom projektu anticipiranja potreba, ali isto tako da razvija i sopstvene modele prognoziranja budućeg razvoja na tržištu rada, budući da se stopa nezaposlenosti značajno razlikuje po zemljama.

Prognoze na tržištu rada Srbije

Srbija je uvela prognoze na tržištu rada 2011. godine, tako što je NSZ implementirala Anketu poslodavaca kao instrument za kontinuirano praćenje zapošljavanja prema zanimanju, nivou obrazovanja i veštinama (videti NSZ, 2018). Ova anketa se sprovodi jednom godišnje na reprezentativnom uzorku preduzeća (privatnog sektora) koja imaju deset i više zaposlenih. Fokus ove ankete jeste na identifikovanju kratkoročnih potreba poslodavaca, a (kvantitativne) informacije, koje se prikupljaju davanjem odgovora na pitanja u upitniku, u prvom redu služe za anticipiranje stopa kreiranja i gašenja poslova prema regionu, ekonomskom sektoru, ili veličini privrednih subjekata. Na bazi ove ankete moguće je identifikovati najperspektivnija zanimanja, kao i potrebe za veštinama, ali i dobiti saznanja o tome gde postoje 'uska grla' kada je reč o popunjavanju slobodnih poslova. Sličan instrument za opažanje kratkoročnih tendencija na tržištu rada koriste i susedne zemlje (Bartlett, 2013).

Prikupljeni i obrađeni podaci ove ankete prvenstveno se koriste za kreiranje mera aktivne politike zapošljavanja. Rezultati ove ankete, usled kontinuiranog sprovođenja, mogu jednim delom da utiču na ublažavanje nesklada između ponude i

potražnje za zanimanjima i veštinama. Međutim, rezultati ankete su do sada uglavnom koristili institucijama koje se bave politikama zapošljavanja, a manje su koristili institucijama koje se bave obrazovnim politikama. Opravdanje se može potražiti u kratkoročnom anticipiranju potreba (poslodavaca) i u činjenici da se na kratak rok uočeni nesklad može prevazilaziti pružanjem obuka (pre svega, tražiocima zaposlenja), što nije moguće kada se uvode promene u obrazovni sistem.

Ova anketa kao izvor informacija o potrebama tržišta rada predstavlja pozitivan primer, budući da se sprovodi u kontinuitetu i da je na bazi nje kreirana velika baza podataka koja bi mogla da se koristi za pravljenje prognoza na bazi jednodimenzionalnih modela, kao i kompleksnih višedimenzionalnih modela vremenskih serija (Newbold i Granger, 1974; Granger i Newbold, 1986). Međutim, ona ima i svoje nedostatke. Jedan od njih proizlazi iz nedoslednosti u sprovođenju instrumenta. Blagom modifikacijom pitanja u upitniku izgubljene su informacije koje se tiču širenja potražnje (tj. novootvorenih radnih mesta) u odnosu na zamenu na već postojećim poslovima. Naime, ukupan broj kreiranih poslova tokom perioda od jedne godine uključuje i nove poslove, ali i zamenu radnika na postojećim poslovima, tako da izračunati pokazatelji ne odražavaju stvarnu dinamiku 'neto' kreiranja poslova. Nadalje, kreiranje pouzdanog sistema ponderisanja rezultata ankete pomoglo bi u situacijama kada se veličina planiranog uzorka smanjuje, usled nedovoljnih tehničkih kapaciteta da se anketa sprovede na većem uzorku. Ukoliko se rezultati ankete ilustruju u apsolutnim frekvencijama, uočavaju se strukturni lomovi u praćenju podataka kroz vreme. Uz rezultate ankete se ne daju pokazatelji na bazi kojih bi se procenjivala pouzdanost anticipiranja potreba poslodavaca. Podaci ove ankete su do sada samo jednom korišćeni za prognoziranje kretanja na tržištu rada na bazi ekonometrijskih modela (Vasić i dr., 2011).

Osim Ankete poslodavaca koju sprovodi NSZ, Republički zavod za statistiku je sproveo 2009. godine *ad hoc* istraživanje sa ciljem da se identifikuju zanimanja za kojima postoji izražena potražnja, da se utvrde potrebe za veštinama uz ova zanimanja, kao i da se identifikuju nedostajuće veštine kod radne snage (Government of the Republic of Serbia, 2009). Podaci prikupljeni tim istraživanjem nisu korišćeni za anticipiranje budućih potreba, a anketa je sprovedena samo jednom. Postoje i druge sektorske studije, regionalnog obuhvata, u kojima su analizirani rezultati anticipiranja potreba za radnom snagom određenih karakteristika (videti Ognjenović, 2018b).

REZULTATI IMPLEMENTIRANIH PROGNOZA NA TRŽIŠTIMA RADA SRBIJE I EU-28

Usled izazova uzrokovanih demografskim promenama, zahtevima savremenog korporativnog okruženja i rastuće kompleksnosti radnih zadataka na konkretnim poslovima, Cedefop (2010) je razvio prognoze demografskih trendova i kretanja osnovnih kontingenata radne snage na evropskom tržištu rada. Prethodne projekcije koje su se odnosile na desetogodišnji period do 2020. godine, ažurirane su novim rezultatima koji se odnose na period do 2025. godine (Cedefop, 2016). Rezultati prognoza koje je implementirao Cedefop za evropsko tržište rada i njihovo poređenje sa osnovnim tendencijama na tržištu rada Srbije će biti predmet analize u ovom delu rada. Projekcije kretanja na evropskom tržištu rada u velikoj su meri pod uticajem neravnoteža na strani ponude i potražnje koje su dobrim delom uslovljene i migracijama, tako da je ova komponenta neizostavni deo svih prognostičkih scenarija.

Projekcije za desetogodišnji period do 2020. godine urađene su pod pretpostavkom da će doći do usporavanja u rastu zaposlenosti, u odnosu na ostvareni rast zaposlenosti u desetogodišnjem periodu do 2010. godine. U periodu 2000-2010. godina zaposlenost je porasla za 0,5%, a u narednom periodu od 2010-2020. očekuje se rast od 0,3% (Cedefop, 2010). Rast zaposlenosti od 0,3% predviđa se i za period 2015-2025. godina (Cedefop, 2016). Smanjenje broja zaposlenih do 2020. godine očekivano je kod tri grupe zanimanja, uključujući radnike u administraciji, poljoprivrednike i zanatlije i srodne radnike, dok se najveći rast zaposlenosti može očekivati u grupi inženjera, stručnih saradnika i tehničara. Slični trendovi su karakteristični i za period do 2025. godine, s tim da se u grupi od tri klase zanimanja sa negativnim kretanjem zaposlenosti nalaze i rukovaoci mašinama i postrojenjima, monter i vozači, a prethodno registrovani pad zaposlenosti poljoprivrednika i srodnih zanimanja je značajno produbljen (tabela 6). Potražnja za zanimanjima iz grupe koju čine inženjeri, stručni saradnici i tehničari bi dodatno porasla, što bi ovu grupu zanimanja i dalje činilo najperspektivnijom na evropskom tržištu rada.

Struktura zanimanja u 2015. i 2025. godini se ne bi značajnije promenila (videti tabelu 6). Potražnja za zanimanjima iz prve tri grupe najkompleksnijih zanimanja bi dodatno ojačala u 2025. godini, čineći više od dve petine ukupne zaposlenosti. Potražnja za zanimanjima iz preostalih grupa bi se smanjila, jedino bi se učešće jednostavnih zanimanja blago povećalo u strukturi koju bi činio ukupan broj zaposlenih 2025. godine.

Tabela 6. Projekcije kretanja zaposlenosti u evropskim zemljama prema zanimanju, 2015-2025.

Grupe zanimanja	Učešće %, 2015	Učešće %, 2025	Stopa rasta %, 2015-2025
Rukovodioci, funkcioneri i zakonodavci	6,3	6,7	0,9
Stručnjaci i umetnici	17,4	18,3	0,8
Inženjeri, stručni saradnici i tehničari	16,0	17,2	1,0
Administrativni službenici	10,3	9,7	-0,3
Uslužna i trgovačka zanimanja	17,0	16,8	0,2
Poljoprivrednici, ribari i srodni	4,1	3,5	-1,3
Zanatlije i srodni	11,6	10,6	-0,6
Rukovaoci mašinama i postrojenjima, monter i vozači	7,1	6,7	-0,2
Jednostavna zanimanja	9,7	10,1	0,8
Sva zanimanja	100,0	100,0	0,3

Izvor: Cedefop (2016), str. 70.

Napomena: U projekcije su uključena i vojna zanimanja, ali nisu data u tabeli. Pored zemalja EU-28 projekcije sadrže i podatke za Island, Norvešku i Švajcarsku.

Tabela 7 još preciznije oslikava strukturu zaposlenosti i perspektive pojedinih zanimanja u desetogodišnjem periodu (2015-2025. godina).

Tabela 7. Projekcije kretanja zaposlenosti u evropskim zemljama prema nivou obrazovanja, 2015-2025.

Nivo	Učešće %, 2015	Učešće %, 2025	Stopa rasta %, 2015-2025
Nizak	19,1	15,4	-1,7
Srednji	48,7	46,1	-0,2
Visok	32,2	38,4	2,3
Svi nivoi	100,0	100,0	0,3

Izvor: Cedefop (2016), str. 72.

Napomena: U projekcije su uključena i vojna zanimanja, ali nisu data u tabeli. Pored zemalja EU-28 projekcije sadrže i podatke za Island, Norvešku i Švajcarsku.

Poslednja kolona u tabeli 7 pokazuje da bi se udeo lica sa niskim obrazovanjem i nedovoljnim veštinama smanjio u ukupnoj zaposlenosti, uz izražen pad od -1,7%. Projekcije kretanja zaposlenosti lica sa srednjim nivoom obrazovanja takođe

Deo II. Posebna pitanja ekonomije

ukazuju na negativne tendencije na evropskom tržištu rada, dok se za lica sa visokim nivoom obrazovanja predviđa rast zaposlenosti po stopi od 2,3%.⁶

Na bazi kretanja zaposlenosti prema ARS-u u trogodišnjem periodu (2015-2017. godina) ne može da se zaključi da postoje jasno izražene tendencije na srpskom tržištu rada koje bi ukazivale na (konstantno) bolje ili lošije perspektive pojedinih grupa zanimanja (videti tabelu 8). Promene u kretanju zaposlenosti koje bi ukazivale na lošiji izgled pojedinih zanimanja tiču se, pre svega, rukovodioca i radnika u poljoprivredi, dok zapošljavanje zanatlija i srodnih zanimanja stagnira. Kontinuiran rast zaposlenosti prisutan je u grupi koju čine stručnjaci i umetnici, uslužna i trgovačka zanimanja, rukovaoci mašinama i postrojenjima, monter i vozači, kao i jednostavna zanimanja. S druge strane, fluktuacije u zapošljavanju inženjera, stručnih saradnika i tehničara, kao i administrativnih službenika pod snažnijim su uticajem potražnje na tržištu rada.

Tabela 8. Kretanje zaposlenosti u Srbiji prema zanimanju, Δ u odnosu na prethodnu godinu (%)

Grupe zanimanja	2015	2016	2017
Rukovodioci, funkcioneri i zakonodavci	2,4	-0,1	-11,5
Stručnjaci i umetnici	1,0	4,7	5,1
Inženjeri, stručni saradnici i tehničari	-6,5	2,1	4,6
Administrativni službenici	-2,7	3,9	8,7
Uslužna i trgovačka zanimanja	8,6	0,7	3,0
Poljoprivrednici, ribari i srodni	-5,0	15,6	-2,0
Zanatlije i srodni	-0,1	5,2	1,2
Rukovaoci mašinama i postrojenjima, monter i vozači	0,8	14,8	9,7
Jednostavna zanimanja	11,7	3,3	4,5
Vojna zanimanja	12,8	0,3	-6,6
Sva zanimanja	0,6	6,3	2,8

Izvor: RZS, ARS 2014-2017.

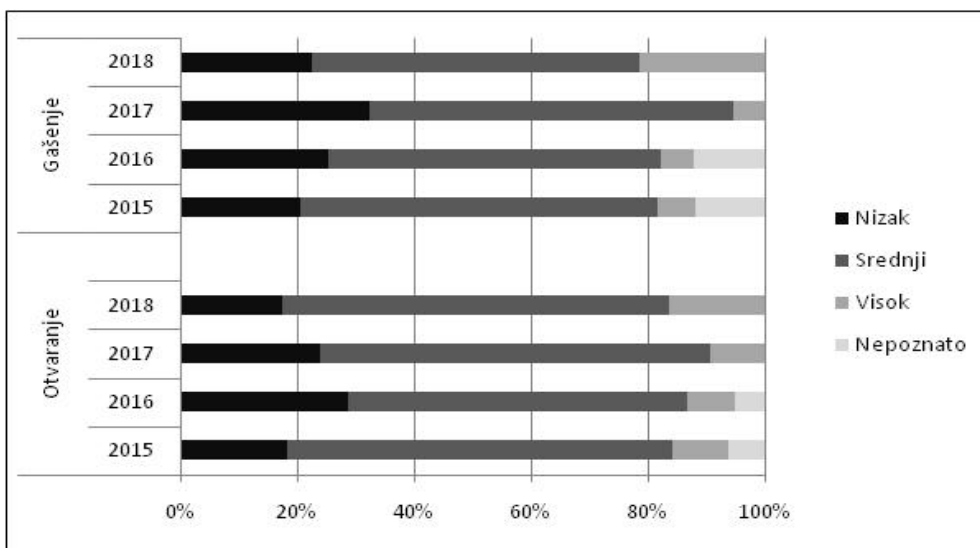
Obrazovanje koje podrazumeva da stečeno zanimanje poseduje i potrebne veštine je ključno da bi određeno lice pronašlo put do posla (Ognjenović, 2018a). Trend smanjenja zaposlenosti, prema podacima ARS-a, izražen je u grupi lica sa niskim

⁶ Perspektive pojedinačnih zanimanja u ovim grupama se razlikuju, tako da se ne očekuje pad kod svih zanimanja koja pripadaju istoj grupi.

nivoom obrazovanja, zaposlenost lica sa srednjim obrazovanjem je u blagom porastu, dok je najveći rast zaposlenosti zabeležen kod lica sa visokim obrazovanjem (RZS, 2018).

Poslodavci u privatnom sektoru – na bazi čijih očekivanja, identifikovanih jednom godišnje u Anketi poslodavaca, se formiraju kratkoročne procene potreba na tržištu rada Srbije – predviđaju tendencije koje su slične kretanjima ukupne potražnje za radnom snagom. Najveći broj poslova se otvara za ona zanimanja koja se stiču po završetku visokog i srednjeg obrazovanja. Ukoliko se posmatra dinamika gašenja poslova, najveći broj poslova kod kojih se očekuje smanjenje broja zaposlenih upravo se odnose na poslove koje obavljaju lica sa niskim i srednjim nivoom obrazovanja (grafikon 1).

Grafikon 1. Projekcije otvaranja i gašenja poslova prema nivou obrazovanja

Izvor: NSZ, Anketa poslodavaca 2014-2017.

Nivo ekonomske razvijenosti Srbije i Evropske unije se razlikuje, što čini i strukturu zaposlenosti različitom. Zanimanja čije obavljanje podrazumeva visok nivo stručnosti, a u koja spadaju prve tri grupe iz klasifikacije zanimanja, zauzimaju svega 29% radnih mesta u ukupnoj zaposlenosti u Srbiji, nasuprot evropskom tržištu rada na kojem su ova zanimanja zastupljena sa skoro dve petine (videti tabelu 9). Daleko značajniji broj zaposlenih u Srbiji čine poljoprivrednici, nego u evropskim zemljama, što je i razumljivo s obzirom na doprinos poljoprivrede sektorskoj struk-

Deo II. Posebna pitanja ekonomije

turi BDP-a. Administrativna, uslužna i trgovačka zanimanja su manje zastupljena u ukupnoj zaposlenosti u Srbiji, budući da je uslužni sektor u evropskim zemljama razvijeniji.

Očekivane promene kretanja zaposlenosti na evropskom tržištu rada u periodu 2015-2025. godina ukazuju na negativne tendencije kod zapošljavanja radnika u administraciji, poljoprivrednika, zanatlija i rukovaoca mašinama i postrojenjima (tabela 9). Privatni sektor u Srbiji ne očekuje usporavanje dinamike zapošljavanja radnika u poljoprivredi, ali očekuje da će se smanjivati potrebe za zapošljavanjem na pozicijama menadžera i rukovodioca, posmatrano u kratkom roku.

Tabela 9. *Projekcije kretanja zaposlenosti prema zanimanju*

Grupe zanimanja	Učešće (%), 2015		Smer promene	
	Srbija	EU-28	Srbija, 2017- 2018	EU-28, 2015- 2025
Rukovodioci, funkcioneri i zakonodavci	3,6	6,3	↓	↑
Stručnjaci i umetnici	13,4	17,4	↑	↑
Inženjeri, stručni saradnici i tehničari	11,9	16,0	↑	↑
Administrativni službenici	6,9	10,3	↓	↓
Uslužna i trgovačka zanimanja	16,1	17,0	↑	↑
Poljoprivrednici, ribari i srodni	18,7	4,1	↑	↓
Zanatlije i srodni	11,8	11,6	↓	↓
Rukovaoci mašinama i postrojenjima, monter i vozači	8,1	7,1	↓	↓
Jednostavna zanimanja	8,9	9,7	↑	↑
Sva zanimanja	100,0	100,0	↑	↑

Izvor: RZS, ARS za 2015.; NSZ, Anketa poslodavaca za 2017.; Cedefop (2016).

Napomena: U projekcije su uključena i vojna zanimanja, ali nisu data u tabeli.

↑ označava rast, a ↓ označava negativnu promenu.

Zaključci ove analize ukazuju na to da na srpskom tržištu rada preovladava potražnja za radnom snagom nižeg i srednjeg nivoa kvalifikacija, ali isto tako da je prisutan konstantan trend rasta potražnje za visoko obrazovanom radnom snagom. Dublja analiza kojom bi se omogućilo praćenje potreba na nivou pojedinačnih zanimanja dala bi korisne informacije o tome koja zanimanja polako nestaju sa

tržišta rada, kao i za kojim zanimanjima postoji nezadovoljena potražnja koja generiše jaz.

ZAKLJUČAK

U ovom radu je izložena analiza metodoloških pristupa koji se koriste za predviđanje trendova na tržištima rada Evropske unije i Srbije, na bazi čega su izvedeni ključni rezultati primene različitih metodologija. Osnovni nalazi ove analize su sledeći:

- (i) Na nivou Evropske unije primenjuje se jedinstven i kompleksan sistem za prognoziranje potreba na tržištu rada kojim su obuhvaćena osnovna demografska kretanja, trendovi zaposlenosti prema ekonomskom sektoru, zanimanju i nivou obrazovanja i informacije o mogućem kreiranju novih poslova.
- (ii) Razvijene zemlje Evropske unije, za koje su karakteristične niske stope nezaposlenosti, pored učešća u jedinstvenom sistemu prognoza razvijaju i sopstvene sisteme za anticipiranje potreba tržišta rada, tako da su prognoze jedan od mehanizama kojim se može uticati na nivo (ne)zaposlenosti.
- (iii) Informacije koje sadrži sistem prognoza se izračunavaju sa određenim nivoom statističke pouzdanosti i ažuriraju se, a koriste se kao podrška donošenju odluka, naročito, kada je potrebno brzo rastućim ekonomskim sektorima obezbediti adekvatnu ponudu radne snage i omogućiti bolju prilagodljivost sistema obrazovanja i obuka brzim promenama.
- (iv) Srbija nema razvijen sistem prognoza na tržištu rada koji se bazirana na primeni kompleksnih metoda predviđanja.
- (v) Postojeći sistem prognoza u Srbiji se zasniva na prikupljanju i obradi podataka koje daju poslodavci u privatnom sektoru, a odnosi se na identifikovanje kratkoročnih potreba za radnom snagom određenog zanimanja, nivoa obrazovanja i potrebnih veština. Ove informacije se koriste za kreiranje mera aktivne politike zapošljavanja i ažuriranje sistema obuka Nacionalne službe za zapošljavanje.
- (vi) Komparativna analiza trendova zapošljavanja na evropskom i srpskom tržištu rada pokazuje da je prisutna tendencija rasta potražnje za visoko obrazovanom radnom snagom, ali i stručnim profilima nižeg nivoa obrazovanja, te da je vođena promenama strukture ekonomskih sektora.

ZAHVALNICA

Ovaj rad je deo istraživačkih projekata evidentiranih pod brojem 47009 (Evropske integracije i društveno-ekonomske promene privrede Srbije na putu ka EU) i 179015 (Izazovi i perspektive strukturnih promena u Srbiji: Strateški pravci ekonomskog razvoja i usklađivanje sa zahtevima EU) koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

LITERATURA

1. Alpaydın, J. (2015), Identifying higher-education level skill needs in labor markets: the main tools usable for Turkey. *Educational Science: Theory and Practice*, 15(4): 945-967.
2. Bakens, J., Fouarge, D., Peeters, T. (2018), Labour market forecasts by education and occupation up to 2022. Maastricht: ROA Technical Report 2018-3. (Pristupljeno: 30.09.2018.) https://cris.maastrichtuniversity.nl/portal/files/25652950/ROA_TR_2018_3.pdf
3. Bartlett, W. (2013), Structural unemployment in the Western Balkans: challenges for skills anticipation and matching policies. *European Planning Studies*, 21(6): 890-908.
4. Bejaković, P., Mrnjavac, Ž. (2014), Skills mismatches and anticipation of the future labour market need: case of Croatia. *Zagreb International Review of Economics and Business*, 17(1): 47-68.
5. Belot, M., van Ours, J.C. (2004), Does the recent success of some OECD countries in lowering their unemployment rates lie in the clever design of their labor market reforms? *Oxford Economic Papers*, 56(4): 621-642.
6. European Centre for the Development of Vocational Training [Cedefop] (2016). *Future skill needs in Europe: critical labour force trends*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, Cedefop research paper. no 59.
7. Cedefop (2010). *Skills Supply and Demand in Europe: Medium-Term Forecast up to 2020*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
8. Government of the Republic of Serbia/MDG Achievement Fund/Statistical Office of the Republic of Serbia [SORS] (2009), *Occupation and Skills Needs Survey: Key Findings*. Belgrade: SORS.
9. Granger, C.W.J., Newbold, P. (1986), *Forecasting Economic Time Series, 2nd Edition*. San Diego: Academic Press Inc.

10. Green, F., Ashton, D., James, D., Sung, J. (1999), The role of the state in skill formation: evidence from the Republic of Korea, Singapore, and Taiwan. *Oxford Review of Economic Policy*, 15(1): 82-96.
11. International Monetary Fund [IMF] (2018), *World Economic Outlook: Cyclical Upswing, Structural Change*. Washington, DC: IMF.
12. Nacionalna služba za zapošljavanje [NSZ] (2018), *Anketa poslodavaca za 2017. godinu*. Beograd: NSZ. (Pristupljeno: 30.09.2018.) http://www.nsz.gov.rs/live/digitalAssets/9/9690_anketa_poslodavaca_2017._godine.pdf
13. NSZ (2014-2018), *Mesečni statistički bilten*, br. 148, 160, 172 i 184. Beograd: NSZ.
14. NSZ (2014), *Anketa poslodavaca 2014. godine*. Beograd: NSZ.
15. Neugart, M, Schömann, K. (2002), *Employment Outlooks: Why forecast the labour market and for whom?* Berlin: WZB Discussion Paper, No. FS I 02-206. (Pristupljeno: 30.09.2018.) <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/43906/1/349223807.pdf>
16. Newbold, P., Granger, C.W.J. (1974), Experience with forecasting univariate time-series and the combination of forecasts. *Journal of the Royal Statistical Society: Series A*, 137: 131-165.
17. Ognjenović, K. (2018a), Skills development and sustainable employment during transition in Serbia, u: I. Ljumović, A. Élterő (ur.), *Sustainable Growth and Development in Small Open Economies*. Budapest: Institute of World Economics: 235-250.
18. Ognjenović, K. (2018b), Training intentions and skills needs in the private sector companies in Serbia. *Journal of Women's Entrepreneurship and Education*, 1-2: 68-85.
19. Pavlović, D., Đukić, M., Bodroža, D. (2017), Youth unemployment in Serbia: strategic framework, analysis and perspectives. *European Project Management Journal*, 7(2): 67-73.
20. Petrović, P., Brčerević, D., Minić, S. (2018), Going foreward: public sector reforms and locking in balanced budget in Serbia. *Ekonomika preduzeća*, 66(1-2): 43-76.
21. Republički zavod za statistiku [RZS] (2018), *Anketa o radnoj snazi u Republici Srbiji, 2017*. Bilten br. 634. Beograd: RZS.
22. Republički zavod za statistiku [RZS] (2015), *Anketa o radnoj snazi u Republici Srbiji, 2014. Revidirani podaci*. Bilten br. 599. Beograd: RZS.
23. Tomić, I. (2018), What drives youth unemployment in Europe? Economic vs. non-economic determinants. *International Labour Review*, 157(3): 279-408.

Deo II. Posebna pitanja ekonomije

24. Vasić, V., Tancioni, M., Ognjenović, K. (2011), *Labour Market Analysis and Forecasting Labour Market Needs in the Republic of Serbia*. Belgrade: Technical assistance to enhance the data management, forecasting and monitoring and evaluation capacity of the National Employment Service – Republic of Serbia.
25. Vlada Republike Srbije (2018a), *Program ekonomskih reformi za period od 2018. do 2020. godine*. (Pristupljeno: 30.09.2018.) <http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/strategije/2018/ERP%202018-2020%20SRB%20FINAL.pdf>
26. Vlada Republike Srbije (2018b), *Fiskalna strategija za 2018. godinu sa projekcijama za 2019. i 2020. godinu*. (Pristupljeno: 30.09.2018.) <http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/strategije/2018/Fiskalna%20strategija%202018.pdf>
27. World Bank/WIIW (2018), *Western Balkans Labor Market Trends 2018*. Vienna: SEE Jobs Gateway Research Study, March, 2018. (Pristupljeno: 30.09.2018.) https://www.seejobsgateway.net/sites/job_gateway/files/Western%20Balkans%20Labor%20Market%20Trends%202018.pdf
28. Willson, R. (2008), *UK Approaches to Skill Needs Analysis and Forecasting: Lessons for the Czech Republic*. Coventry: Warwick University, Warwick Institute for Employment Research. (Pristupljeno: 30.09.2018.) https://warwick.ac.uk/fac/soc/ier/publications/2008/wilson_2008_czechrep.pdf